

ANTONÍN GAJDUŠEK (1927–2001), SOUPIS UMĚLECKÝCH DĚL VE VEŘEJNÉM PROSTORU

Vladislava Říhová, *Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice*

Zuzana Křenková, *Ústav chemické technologie restaurování památek, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze*

Výtvarník Antonín Gajdušek z Březolup (1927–2001) vytvořil řadu monumentálních realizací a návrhů pro díla ve veřejném prostoru. Z pozoruhodného souboru desítek děl se podařilo najít už jen některá existující. O těch zaniklých vypovídají především archivní materiály podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo a fotografie z pozůstalosti umělce.

21. srpna 1927 se v Březolupech nedaleko Uherského Hradiště narodil Antonín Gajdušek. Uprostřed letošního léta by oslavil devadesáté narozeniny. Těch se však nedožil, zemřel už v roce 2001. Jeho jméno je odborné veřejnosti téměř neznámé, ačkoliv rozhodně patří mezi výrazné tvůrčí osobnosti regionu. Vytvářel grafiky, malířská i sochařská díla. Zprvu pracoval ve Zlíně, později v Praze. Z rozsáhlé tvorby se v našem přehledu budeme věnovat jen vybrané části jeho odkazu – uměleckým dílům určeným do veřejného prostoru, respektive jako výtvarný akcent exteriérů nebo interiérů dobové architektury.

Možnost ponořit se do životopisu a pokusit se o soupis monumentální tvorby Antonína Gajduška přinesla především spolupráce s vdovou Věrou Gajduškovou, která spravuje manželovu pozůstalost. Utrídila řadu historických snímků hotových realizací i nerealizovaných soutěžních návrhů a zpřístupnila je bádání, stejně jako některé katalogy, novinové výstřižky nebo přípravné kresby. Další informace doplnil průzkum realizovaný v rámci projektu *České umění 50. – 80. let 20. století ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy a restaurování*. V databázi *Sochy a města¹* soustředil údaje hned o několika Gajduškových dílech načerpané především v ročenkách *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací*, které vycházely mezi lety 1972–1989. Starší fázi Gajduškovy tvorby, od konce padesátých let, jsme sledovali v archivních pramenech podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo. Tato centralizovaná instituce v socialistickém období organizovala obchod a objednávky uměleckých děl a v rámci svých uměleckých komisí schvalovala i vytváření děl do veřejného prostoru.²

Jak je patrné z předchozího nástinu, Antonínu Gajduškovi dosud nebyla věnována nijak soustředěná pozornost. Kromě medailonů publikovaných v biografických encyklopediích³ můžeme relevantní informace hledat jen v katalogu jedné monografické výstavy⁴ či na okraji tisků ke kolektivním výstavám. Naposledy se v roce 2014 jeho dílo pokusila shrnout Veronika Drábková. Na omezeném prostoru bakalářské práce o umělecké skupině 5 + 2 však nemohla sledovat všechny oblasti Gajduškovy tvorby. Soustředila se převážně na rozbor malířského a grafického díla v době působení skupiny v šedesátých letech 20. století.⁵

Nástin životopisu

Antonín Gajdušek se vyučil jako písmomalíř a od roku 1945 pokračoval ve studiu na Zlínské škole umění. Zažil její poválečnou transformaci a ústav absolvoval v roce 1949 těsně před zánikem této specifické instituce, založené na těsné spolupráci budoucích výtvarníků s praxí, která se měla realizovat především v Baťových závodech.⁶ Písmomalířská zkušenost jej přivedla k oboru grafika a reklama, vedenému profesory Vladimírem Hrochem, Josefem

Kousalem a Vladimírem Ringesem.⁷ Jako svého školitele ale uváděl i sochaře Ludka Havelku,⁸ který stál v čele ateliéru Tvary výrobků z umělých hmot – guma, bakelit, igelit.⁹

Část profesního životopisu Antonína Gajduška byla dosud nejasná a rekonstruuje ji na základě souboru dat, která měla sloužit při žádosti o důchod a na základě vzpomínek manželky Věry.¹⁰ Po skončení studií Gajdušek krátce pracoval pro muzeum v Uherském Hradišti. První polovinu padesátých let potom strávil jako propagační a podnikový výtvarník, například v Památníku národního písemnictví v Praze (1953), kde působil jen krátce, a později také v Závodech přesného strojírenství v Gottwaldově (1953–1956). V roce 1956 nastoupil jako výtvarník do poměrně uvolněného ovzduší tamního Divadla pracujících. Konec padesátých let byl pro Antonína Gajduška důležitým osobním a profesním přelomem. V roce 1958 začal tvořit ve svobodném povolání¹¹ a v následujícím roce měl společně se Zdeňkem Hyblerem výstavu malířských děl, která se reprízovala i v Olomouci.¹²

Ateliér Antonína Gajduška bychom v průběhu šedesátých let našli v horním patře výškového obytného domu Družby ve Zlíně. Sousedil zde s dalšími výtvarníky, například se svým někdejší profesorem, malířem Josefem Kousalem, a také už zmiňovaným malířem a scénografem Zdeňkem Hyblerem. Spolu s ním byl též na počátku šedesátých let členem tvůrčí skupiny G 60¹³ a později Skupiny 5 + 2, s níž ale vystavoval jen na první společné výstavě v roce 1965.¹⁴

Podstatným impulsem výtvarného dění města byla celorepubliková soutěž z roku 1962 na výzdobu novostavby Divadla pracujících. K ní se také váže Gajduškův teoretický text, jímž se snažil široké veřejnosti obhájit „srozumitelnost moderního umění, resp. abstraktních děl.“¹⁵ Výrazně se vymezil proti socialistickému realismu, například u obytných budov: „hrůzné architektuře staronové čtvrti Lazy“ ostře kontrastujících s funkcionalistickou zástavbou meziválečného Zlína. Moderní (myšleno abstraktní) umění se specifickým jazykem a vyjadřovacími prostředky přirovnával k filmu, který svými zkratkami a náznaky také nemohl být zcela nepoučenému divákovi pochopitelný. Srozumitelnost abstraktního umění tedy Gajdušek považuje za relativní a odvislou od toho, nakolik je příjemce poučen o zákonitostech výtvarné mluvy.¹⁶ Směřování k abstrakci je v Gajduškově díle patrné v první polovině šedesátých let, přičemž na konci dekády se už vyjadřuje jak v malířských, tak v sochařských dílech, zcela „konkrétním“ jazykem.

Monumentální realizace, kterým jsme se rozhodli tento článek věnovat, jsou většinou sochařskými pracemi, na tomto místě ale musíme zdůraznit, že Antonín Gajdušek i v dílech do architektury začínal spíše nástěnnými technikami. Grafice a malbě se ostatně věnoval průběžně a k práci v těchto médiích jej determinovalo jeho původní umělecké školení. I v katalozích společných výstav vidíme, jakým technikám dával přednost. V roce 1957 představil především pastely – kompozice *Odpoledne a Ulice*,¹⁷ v šedesátých letech už převažovaly spíše grafiky, z počátku linoryty a algrafie, později pod vlivem pop artu sítotisk.¹⁸ Celoživotní zájem o tisk a možnosti jeho výtvarné výpovědi jej po roce 1990 zavedl také do okruhu zakládajících osobností skupiny František Kupka, která reagovala na potlačování abstraktních tendencí v grafice a věnovala se v tomto médiu znakové a symbolické abstrakci.¹⁹

Pro rozvoj Gajduškovy monumentální tvorby byla důležitá šedesátá léta. Zájem o uměleckou tvorbu ve veřejném prostoru se jistě pevně vázal i na jeho činnost ve svazových strukturách a v krajské (oblastní) umělecké komisi spolupráce architekta s výtvarníkem. Od roku 1960 byl Gajdušek kandidátem Svazu československých výtvarných umělců, v roce 1965 do něj byl přijat jako člen.²⁰ Pracoval ve výstavních porotách a také v instalačních komisích regionálních výstav a ve vedení oblastní pobočky (v roce 1968 byl jejím předsedou)²¹ se angažoval pro možnosti získat stipendijní pobyty a realizovat zahraniční výjezdy umělců, což se v uvolněné atmosféře druhé poloviny šedesátých let i dařilo. Samotný Gajdušek v roce

1965 vycestoval na stipendium do Paříže a další, tentokrát soukromou cestu podnikl v září roku 1968 na Bienále do Benátek.²²

Po událostech vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 se výrazně změnila i situace ve výtvarné obci. 24. dubna 1969 se v Brně uskutečnil třetí sjezd Svazu československých výtvarných umělců, který po krátkém jednání odhlasoval federalizaci Svazu. O den později se na ustavující konferenci Svazu českých výtvarných umělců (dále jen SČVU) Antonín Gajdušek (spolu s dalšími šedesáti čtyřmi osobami) stal členem nového ústředního výboru.²³ V závěrečném usnesení ustavující konference se mj. zdůrazňovalo, že čeští výtvarní umělci trvají na demokratickém charakteru společnosti, tak jak se ustavil po lednu 1968, požadavku zrušení cenzury a možnosti volného pohybu v zahraničí. I díky tomu odmítlo ministerstvo vnitřně schválit stanovy SČVU a činnost Svazu se tak stala ilegální. Stanovy byly uznány až po provedení obměny vedení Svazu po více než roce a souvisely tak už s normalizačním tlakem a širším plánem KSČ pro další vývoj uměleckého tvoření.²⁴

Antonín Gajdušek v obměněném vedení SČVU už pochopitelně nefiguroval. Již během roku 1970 se s manželkou a synem odstěhovali do Prahy. Na jednu stranu to byla nutná reakce na stávající situaci v Gottwaldově, kde by mohl stejně jako jeden teoretik z okruhu jeho přátel „skončit ve sračkárně“, resp. v dělnickém povolání při obsluze čistírny odpadních vod.²⁵ Na druhou stranu se mu tak, dle vzpomínek jeho ženy, splnil sen. Na stěhování do Prahy se totiž těšil už na konci padesátých let, ale o příslibenou dlouhodobou práci výtvarníka v Památníku národního písemnictví tehdy přišel, protože musel nastoupit na vojenské cvičení. Rodina Gajduškových se zabydlela na Vinohradech, odkud to měl Antonín blízko do svého žižkovského ateliéru nedaleko Flory. Pracoval dále ve svobodném povolání, a protože se členem nového Svazu nestal, nechal se v roce 1973 zaevidovat u Českého fondu výtvarných umění.²⁶ Měl tedy veškeré předpoklady pro to, aby i zde pokračoval v monumentální tvorbě, snad kromě důležitých kontaktů a styků s architekty, kteří si byli i v normalizačním období občas schopni prosadit „nepohodlného“ umělce.

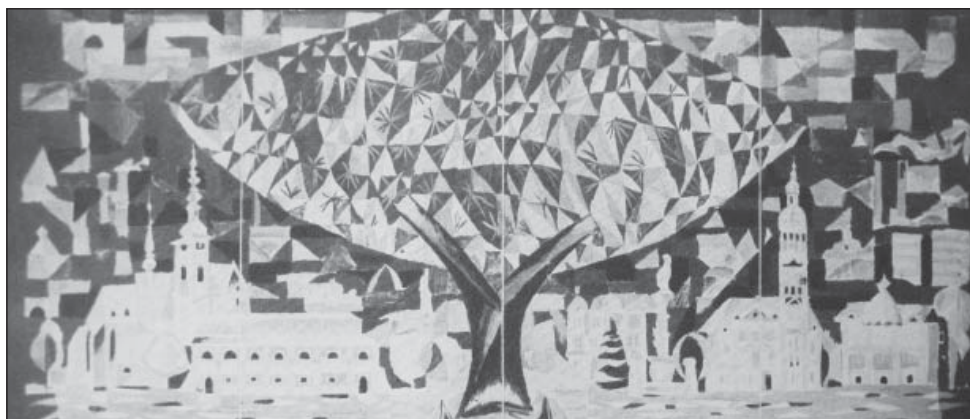
Antonín Gajdušek se ke svému původně společensky i profesně pestrému životu v Praze nikdy nevrátil. Není jednoduché odpovědět na otázku, zda jej k tomu vedla absence přátelských vazeb nebo nástup dlouhodobé nemoci. Tvořil ve svém ateliéru, maloval, tiskl a důkladnou pozornost věnoval přípravě a realizaci sochařských děl v duchu geometrického konstruktivismu, kterým v ateliérové tvorbě zůstal věrný až do konce života. Plastické cítění a abstrahování reálných tvarů, včetně lidského těla, můžeme odečíst nejen ze samotné sbírky plastik zachovaných v soukromém držení, ale také z několika málo skic či komponovaných fotografií modelek doprovázených konstruktivistickými objekty. Ty vysvětlují, kudy se Gajduškovo přemýšlení nad abstrahováním viditelného ubíralo. Nakonec se ale i sedmdesátá a osmdesátá léta v pražském ateliéru dají stále charakterizovat citátem, kterým umělcovu tvorbu popsala už v roce 1970 Lubica Zábranská: „Hledá výraz pro svou uměleckou a osobní výpověď v malbě, grafice i plastice. [...] jeho plastiky, které svým pochromovaným povrchem působí dojmem dokonalosti a neosobnosti, vytvářejí konstruktivní pól umělcova naturelu proti pólu expresivnímu.“²⁷

Monumentální tvorba šedesátých let

Snad první větší realizace, obrácená k očím stovek diváků, se uplatnila na podélném průčelí budovy v areálu plochodrážního stadionu v Gajduškových rodných Březolupech.²⁸ Šest „bruselsky“ komponovaných nástěnných maleb neslo různé sportovní motivy – cvičenky a fotbalisty doprovázeli jezdci na motocyklech nebo muž ve veteránu (obr. 1). Výmalba nej-

Obr. 1. Malby v areálu stadionu ploché dráhy, Březolupy 1961. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 2. Linkrusta pro budovu podniku Starorežná, Prostějov 1961. Reprofoto V. Říhová.

spíše vznikla v červnu roku 1961 k příležitosti otevření nově vybudovaného stadionu, do současnosti se bohužel nezachovala.

V Březolupech se asi nejednalo o žádnou oficiální zakázku, takže první „realizace do architektury“ můžeme stopovat až od roku 1962 díky Gajduškově účasti na členské výstavě SČVU v gottwaldovské Oblastní galerii. Vystavil zde návrh na linkrustu pro budovu lihovarnického podniku Starorežná v Prostějově.²⁹ Kompozice se širokou, centrálně rozvinutou korunou stromu, členěnou do kosočtverečných ploch, doprovázenou na pozadí stylizovaným panoramatem města s hlavními architektonickými dominantami, vznikla v náčrtu už v roce 1961 (obr. 2). Na začátku roku 1962 musela být na místě, protože už 20. března schvalovala krajská umělecká komise konečnou fakturaci díla na základě fotografií hotové

Obr. 3 Linkrusta pro vstup do Zemědělsko-technické školy, Staré Město u Uherského Hradiště 1961. Foto V. Říhová, 2017.

zakázky.³⁰ Pro Starorežnou vytvořil v roce 1961 Gajdušek i návrh na štukolustro, ten však není ve výstavním katalogu otištěn a jeho podobu dosud neznáme, stejně jako nevíme, zda byl nakonec realizován na místě.

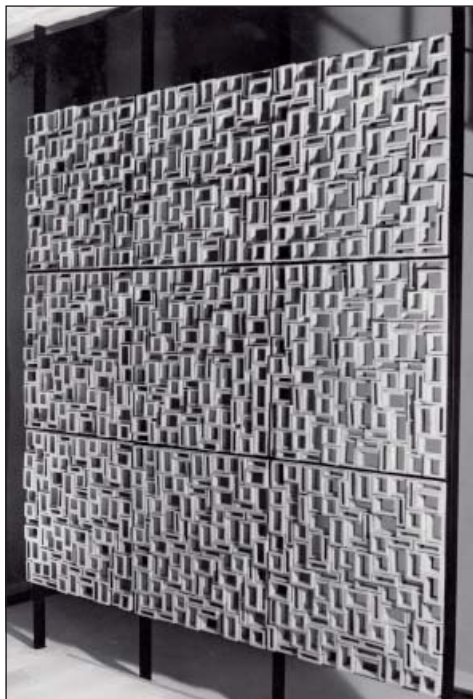
Rok 1961 přinesl i obdobnou zakázku na linkrustu pro Zemědělsko-technickou školu ve Starém Městě u Uherského Hradiště.³¹ Návrh byl opět vystaven a dílo samotné bylo, nejspíše ještě v témže roce, provedeno na místě, neboť škola otevřela své brány prvním studentům v září 1961. Gajdušek zde ve specifické nástěnné technice vytvořil kompozice poplatné „bruselskému“ stylu, členěné do nepravidelných překrývajících se polí a dekorativizované drobným systémem menších ploch. V souladu s náplní vyučování abstrahoval svazek zeleniny, zátíší s ovocem, ryby a do centrální části zasadil kytici obilných klasů doprovázenou načepýřeným kohoutem (obr. 3). Tato realizace se zachovala do současnosti a při průzkumu na místě je možné odečíst na spodním okraji i signaturu a dataci *GAJDUŠEK 1961*.

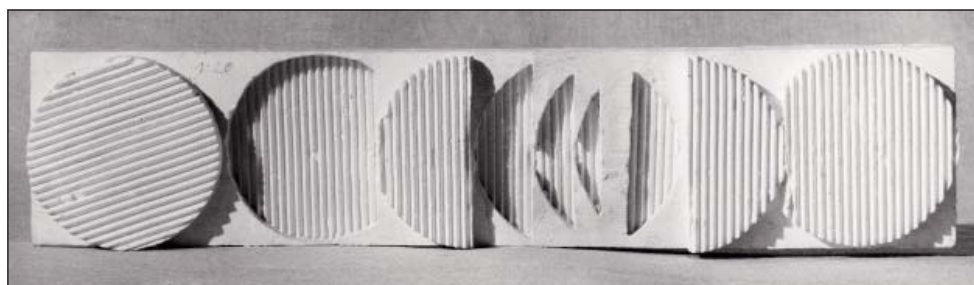
Obr. 4. Keramický reliéf pro denní kavárnu hotelu Moskva, Zlín 1964. Foto z pozůstalosti autora.

Na gottwaldovské výstavě se tak vedle tří shora zmíněných starších návrhů objevila i dvě díla z aktuálního roku 1962 – olejomalba *Bílý akt* a blíže nespecifikovaný návrh na mozaiku. Z výstavního katalogu je patrné, že Gajdušek v této době zůstával pouze u dvourozměrných technik a v sekci plastik nic nevystavoval.³² I při soutěžích na výtvarná díla jej nacházíme v blízkosti „nástěnných“ prací – tak byl v dubnu roku 1962 vyzván k soutěži na dokončení interiéru vstupní haly psychiatrické kliniky v Brně vitráží.³³ V pětitydenní lhůtě spolu s ostatními předložil první modely v měřítku 1:20. Postoupil do druhého kola, nakonec byl ale vybrán návrh brněnského Oldřicha Vašici.³⁴ Ani Gajdušek nezůstal bez práce – získal geograficky bližší zakázku na sgrafitovou výzdobu (blíže neurčené) školy v Malenovicích.³⁵

V roce 1964 měla vzniknout „keramická strukturální mozaika“ pro denní kavárnu Interhotelu Moskva v Gottwaldově (obr. 4). Na snímku z pozůstalosti není jasná datace tohoto díla, je zde uveden navíc i rok 1962, který by snad byl blíž dalším realizacím, například monumentálním olejomalbám Vladislava Vaculky a Jaroslava Moravce, které byly pro prostory hotelu vytvořeny záhy na začátku šedesátých let.³⁶ Malíři však pracovali pro taneční kavárnu, kdežto mozaika měla být součástí tzv. denní kavárny. Podle údajů zapsaných na fotografii hotového díla byla realizace provedena v glazované hlíně, měla rozměry 250×280 cm a údajně byla publikována prof. Apolloniem v roce 1966 v Benátkách. Výzdoba hotelu Moskva byla od první poloviny šedesátých let již několikrát modernizována a není zcela jasné, ve kterém období Gajduškových reliéfů zanikl. Z fotografie je patrné, že byl sestaven z perforovaných keramických prvků, které byly přišroubovány (každý zvlášť) na dřevěnou stěnu. Jednotlivé světle glazované součásti měly různou velikost a poměry stran, ale dodržovaly stejný průřez v podobě lichoběžníku. Jejich sesazením vznikl reliéf nepravidelně vystupujících sklopených a vyklopených ploch.

Obr. 5. Dělicí keramická stěna pro výstavní prostor prodejny Dílo, Zlín 1965. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 6. Nerealizovaný návrh na reliéf pro letní kino, Zlín 1967. Foto z pozůstalosti autora.

Podobný systém práce a shodný materiál Gajdušek využil i pro další realizaci. V polovině roku 1965³⁷ byla v gottwaldovské prodejně podniku ČFVU Dílo instalována dekorativní dělicí stěna (obr. 5). V pozůstalosti autora se zachovaly snímky, z nichž je zřejmé, že její geometrická struktura o rozměrech 220×220 cm počítala se dvěma druhy osvětlení – zepředu a zezadu.³⁸ Základní konstrukce byla složená ze čtyř kovových vertikál upnutých mezi podlahou a podhledem výstavní místnosti a čtyř horizontálních pásků, které tvořily devět v podstatě čtvercových polí vyplněných soustavou různě velkých perforovaných obdélníků kladených k sobě. Jednotlivé prvky kompozice byly umístěny někdy ve větší, jindy menší hloubce, čímž vytvářely mělký reliéf. Obdélníky navíc byly lehce nepravidelné, což způsoboval použitý materiál. Na realizaci díla z glazované keramiky se podílel keramik Jaroslav Hurt.³⁹

V realizacích založených na keramickém materiálu Gajdušek ještě v roce 1965 pokračoval. Ve spolupráci s architektem Jaroslavem Šindlerem připravoval pro Baňu Ciegel, patřící dolům v Prievidzi na Slovensku, tzv. „*výtvarné doplňky interiérového řešení*“. V listopadu téhož roku byli v umělecké komisi schválení osvědčení spoluautoři Gajdušek a Hurt a na začátku dalšího měsíce prošel komisí návrh na keramický reliéf pro čelní stěnu pracovny hlavního inženýra Bani Ciegel.⁴⁰ V tomto případě je už jako spoluautor uváděn Svatopluk Úředníček⁴¹ a dozvídáme se také námět díla kombinující „*technické prvky užívané v dolech*“. První varianta návrhu byla schválena až v březnu roku 1966.⁴² Bližší údaje o realizaci nebo podobě reliéfu ale nemáme. Stejně tak nevíme, jak měla vypadat keramická mříž plánovaná do prodejny n. p. Svit v Brně. Uměleckou komisí prošla v dubnu roku 1966,⁴³ ale zřejmě se celá zakázka v průběhu řešení nakonec transformovala úplně jiným směrem. V září se totiž při zasedání komisařů místo mříže pro tutéž prodejnu schvaluje první varianta „*dekorativní kovové plastiky*“ a nakonec se dočítáme, že se v interiéru projektovaném architektem Otto Biou měl objevit reliéf.⁴⁴

Rok 1965 byl na zakázky do veřejného prostoru neobyčejně bohatý. Při jednáních umělecké komise nalézáme Gajduškovo jméno ještě u dalších realizací, např. při schvalování barevného pojednání exteriérů výškových domů⁴⁵ (podle vzpomínek manželky se jednalo o bodové domy na třídě Tomáše Bati ve Zlíně, které měly modré fasády) a také u „*dekorativního řešení foyer*“ tamního divadla. Až v dalším zápisu se dočítáme, že v divadle mělo jít o intarzií podlahy, pro niž autor předložil dvanáct studií a dva definitivní návrhy.⁴⁶ Materiálové spektrum Gajduškových návrhů se tak posunulo od původní malby ještě dále, ale rozhodně nekončilo. V dalších zápisech z komisí čteme, že autor skicoval „*výtvarné doplňky pro sňatkovou síň MěNV Břeclav*“.⁴⁷ Pro tuto realizaci mu byl spoluautorem otrokovický výtvarník František Mikulka.⁴⁸ Výsledkem společného snažení byl návrh na strukturální (či dekorační) sklo s kovovým reliéfem.

V následujícím roce 1966 Antonín Gajdušek pracoval na návrzích další dekorativní mříže ze skleněného materiálu.⁴⁹ Měla dotvořit novostavbu administrativní budovy Průmyslových staveb v Gottwaldově.⁵⁰ Ve skle byla plánována i vitráž do salonku hotelu Moskva, u níž však umělecká komise Gajduškovi doporučila „*plastické ujasnění tvaru*“.⁵¹ Pro ředitelský salonek hotelu Gajdušek navrhoval také znak města Gottwaldova v barevně patinované mědi.⁵² První polovina roku 1966 autorovi přinesla i zakázku na výtvarné řešení stěny v ředitelně obuvnického podniku Závodu G. Klimenta v Třebíči.⁵³ Výsledkem byl zřejmě reliéf s obuvnickým znakem, na jehož začlenění do prostoru Gajdušek pracoval s Gustavem Hlávkou.⁵⁴ Rozptyl zakázek tohoto roku se ale neomezoval jen na lokality jižní a střední Moravy. Jedna z realizací – karvinské kino Osvěta – spojila opět Hlávkou a Gajduška a přinesla jim práci na mosazné dekorativní plastice, resp. reliéfu.⁵⁵

Přímo pro Gottwaldov byly určeny dva nere realizované návrhy dekorativní stěny v letním kině. Známe je jen z fotografií v pozůstalosti (obr. 6). Podle datace snímků vznikly

v roce 1967. Počítaly zřejmě s uplatněním pohledových betonových ploch. První model představuje osobitou sochařskou strukturu nepravidelného zalamovaného pásu, který je „prořezaný“ linií vytvářející někdy úzké a jindy širší štěrby. Na povrchu je patrná plánovaná struktura betonu či kamene s vertikálními vrstvami a bublinami. Druhý návrh, nepochybně určený pro jednání v umělecké komisi, protože je v ploše reliéfu označen i udáním velikosti modelu 1:20, představuje ležatě obdélný geometrický reliéf. Kompozice je vyvíjena ze základního motivu kruhu členěného soustavou pravidelně kladených linií. Na celý kruh na levém okraji vystupující z plochy navazuje zahlobená, v podstatě inverzní část stejného motivu a řada dalších, opět vystouplých nebo vpádlých výsečí.

Rok 1968 přinesl v díle Antonína Gajduška umělecký přelom. Už předchozí kompozice s rozčleněným kruhem mohly předznamenat jeho zájem o konstruktivis-

Obr. 7. Soutěžní návrh na sochu před budovou Výzkumného ústavu spojů, Praha 1967. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 8. *Touha po slunci*, Prostějov 1967–1968. Foto z pozůstalosti autora.

tické sochařství, které právě v tomto roce poprvé vystavoval a hned i úspěšně uplatnil na zakázkách ve veřejném prostoru. Na výstavě členů SČVU v Gottwaldově prezentoval kromě cyklu serigrafí⁵⁶ i konstruktivistické plastiky provedené v různých materiálech – např. *Pulsaci* z polyesterové pryskyřice, *Evolut I. a II.* z bronzu a *Evoluty III. a IV.* z nerezové oceli. Po boku těchto volných realizací se objevily též modely výtvarných děl do architektury, například návrh vodního bazénu s plastikou určený před vstup do závodu Fatra v Napajedlech, na němž Gajdušek pracoval s tamním podnikovým výtvarníkem Františkem Mikulkou. V rámci výstavy byla prezentována i fotografie vítězného návrhu, s nímž Gajdušek vyhrál soutěž na plastiku před novostavbu Výzkumného ústavu spojů v Praze na Smíchově. Toto dílo sice (stejně jako celá plánovaná budova) nebylo realizováno, přesto patří mezi významné doklady sochařovy tvorby. Soutěž byla v prvním kole vyhlášena v roce 1967 a autor v ní získal třetí cenu, o rok později proběhlo užší soutěžní klání, které mu za sochařské dílo tvořené soustřednými kruhy přineslo první cenu⁵⁷ (obr. 7). Úspěšný model byl prezentován na výstavě k 50. výročí VŘSR v Bruselském pavilonu v Praze a publikován ve *Výtvarné práci*.⁵⁸

Další Gajduškova plastika byla v roce 1968 realizována na sídlišti Plumlovská v Prostějově (obr. 8). Dílo bylo umístěno ve středu vodního bazénu zakomponovaného před nákupním centrem ve spolupráci s architektem Dušanem Živockým.⁵⁹ Umělecká komise je schválila jako hotové už 8. ledna,⁶⁰ takže muselo vznikat v předchozím roce. Název realizace zhotovené z tepaného měděného plechu je v dobových pramenech uváděn jako *Touha po slunci*. Poměrně drobná plastika vytvářená řadou spojených kovových hrotů byla po zrušení nádrže osazena nedaleko přímo na trávníku a dnes je deponována ve skladišti majitele – města Prostějov.⁶¹

Prostějovská zakázka byla ještě poněkud organických tvarů, další práce toho roku už byly prostší a přenášely konstruktivní tendence z volných plastik do monumentálních rozměrů. Jako první pracoval Gajdušek od března roku 1968 na „*výtvarné výzdobě interiéru provozní budovy*“ n. p. Centropjekt v Gottwaldově.⁶² Řešil jednotnou úpravu haly v prvním patře, ze které se vstupovalo do společného zázemí (jídelny, kinosálu) a především do prostor ředitelství projekčního podniku. Při jednání umělecké komise předložil plastickou maketu místnosti v měřítku 1:10, do níž vložil „*reliéfní strukturu stěny a konstruktivní plastický motiv umístěný na zdi*.“ Pro reliéf obkladu bylo naplánováno využití břidlice a autor dostal od komise zadání, aby pro další krok schvalování předložil kartony a definitivní model plastiky ve velikosti 1:1. V Gajduškově pozůstalosti se zachoval snímek z ateliéru, na kterém rozeznáváme zmiňovanou maketu struktury břidličného obkladu. Další fotografie potom prezentuje model samotného konstruktivního sochařského díla v podobě geometrizovaného květu tryskajícího ze stěny.

Úprava haly byla v podobě, kterou můžeme odečíst z modelů, nakonec opravdu realizována a zachovala se do současnosti. Tři stěny haly zdobí minimalistický kamenný obklad z velkých břidličných desek prokládaných drobnými horizontálními štípanými pásků. Jejich plasticitu podporovalo horní osvětlení prostoru, které také tvarovalo sochu jen ve dvou místech přichycenou k jedné z neobložených stěn (obr. 9).

Na rozdíl od haly Centropjektu prošly prostory okresní knihovny v Karviné zásadní modernizací, při níž zanikl další soubor Gajduškových děl – intarzie na čelní stěně knihovni místnosti a plastika na horní podestě schodiště. Obě byly pro realizaci schváleny v listopadu roku 1968.⁶³ Interiér knihovny navrhoval zlínský architekt Otto Bia,⁶⁴ s nímž Gajdušek spolupracoval už při výtvarném dokomponování svitovské prodejny obuvi v Brně (viz nahoře). Půjčovnu doplnila intarzie vložená do čela prostoru nad knihovni regály. Abstraktní kompozice ještě čerpala z bruselského tvarosloví a odkazovala svým kosočtverečným členěním

Obr. 9. Konstruktivní plastika a obklad stěn v hale budovy Centroprojektu, Zlín 1968. Foto z pozůstalosti autora.

na motivy, které Gajdušek využíval od počátku šedesátých let např. v zakázce na linkrustu pro Starorežnou. V Prostějově to byla ještě abstrahovaná koruna stromu, v Karviné je už celý motiv nezobrazivý, působící pouze geometrickou strukturou střídajících se ploch tmavé a světlé dřevěné dýhy, které vytvářely kruhové motivy kompozice.

Před vstupem do knihovní místnosti byla zasazena konstruktivní plastika. Vyrůstala bez soklu přímo z podlahy, s níž byla spojena dlouhou subtilní profilovanou kovovou nohou. Ve výšce se potom vznášel kulovitý objekt členěný liniemi vyvíjenými z kruhu. Socha byla variantou Gajduškovy volné plastiky označované *Proměna kružnice ve vlnovku*, přičemž název plně charakterizuje vnitřní pohyb, který se Gajduškovi komponováním linií podařilo dosáhnout. Plastika se zachovala uložená v depozitáři knihovny.⁶⁵ Její původní umístění vidíme na dobových fotografiích z pozůstalosti autora (obr. 10), kde můžeme najít i model díla,

Obr. 10. *Proměna kružnice ve vlnovku* – plastika v budově knihovny, Karviná 1968. Foto z pozůstalosti autora.

který ukazuje na starší řešení, kdy měla být vrcholová plastika upevněna tyčí nejen k podlaže, ale zřejmě též ke stropu.

V plastikách z let 1967 a 1968 poprvé vidíme vývoj Gajduškova směřování k abstrahování skutečnosti. Starší geometrizované keramické mozaiky nahradila plně plastická sochařská díla, přičemž realizace v Karviné ani návrh pro Výzkumný ústav spoju už nebyly nijak vázány na plochu stěny. Gajdušek se poprvé zcela odpoutal od svého původního školení spojeného s plochými objekty a dekorativním pojednáváním stěn a úspěšně vstoupil na pole vrcholné sochařské disciplíny – volné plastiky. Nakolik intenzivně se jí zabýval, je patrné i ze souboru ateliérových děl, která prezentoval v rámci putovní výstavy moravských výtvarníků na Slovensku v roce 1970.⁶⁶ Objevil se zde *Evolut II*, známý už z předchozí výstavy v Gottwaldově, a další sochy, vesměs z roku 1968. *Nekonečný pohyb* byl zhotoven ze sklolaminátu, *Dynamická konstrukce* a *Konstrukce* byly bronzové a na *Progresivní kulminaci* byl využit hliník. Dá se předpokládat, že pod názvy některých z nich bychom našli studie nebo varianty tehdy řešených monumentálních plastik, bohužel jejich konkrétní podobu neznáme.

Gajduškovy úspěchy na poli volných sochařských návrhů do architektury můžeme zaznamenat i v řadě soutěží. S tou nejúspěšnější zahrnující první místo pro dokončení předprostoru Výzkumného ústavu spoju v Praze na Smíchově jsme se seznámili už výše. Gajdušek se ale osvědčil i v dalších. Snad poprvé v roce 1965, když mu komise udělila druhou cenu v soutěži na plastiku pro Vysokou školu zemědělskou v Suchdole.⁶⁷ Návrh, publikovaný i v dobovém tisku, známe z fotografie z pozůstalosti autora. Kompozici tvoří soustava nálevkovitých trychtýřů, které jsou řazeny soustředně a vytváří kouli s povrchem modelovaným kružnicemi.

Další soutěže následovaly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. V roce 1969 získal Gajdušek druhou cenu za plastiku pro projektovanou galerii darů v Lidicích.⁶⁸ O její podobě ale dosud nemáme žádnou představu, stejně jako o souboru výtvarných děl navržených pro Stavební fakultu ČVUT v Praze, za něž v roce 1971 získal odměnu.⁶⁹ Z hlediska plánované multiplikace díla mohly být zajímavé návrhy z roku 1972 na obkladové panely z osinkocementu. Za ty Gajdušek opět získal první cenu.⁷⁰ Snad počítaly s geometrizovanou plochou, kterou je možné členit různorodým způsobem, obdobně jako autor navrhl pro keramické dlaždice firmy Rako (obr. 11).⁷¹

Obr. 11. Soutěžní návrh na dlaždice pro firmu RAKO, nedatováno. Foto z pozůstalosti autora.

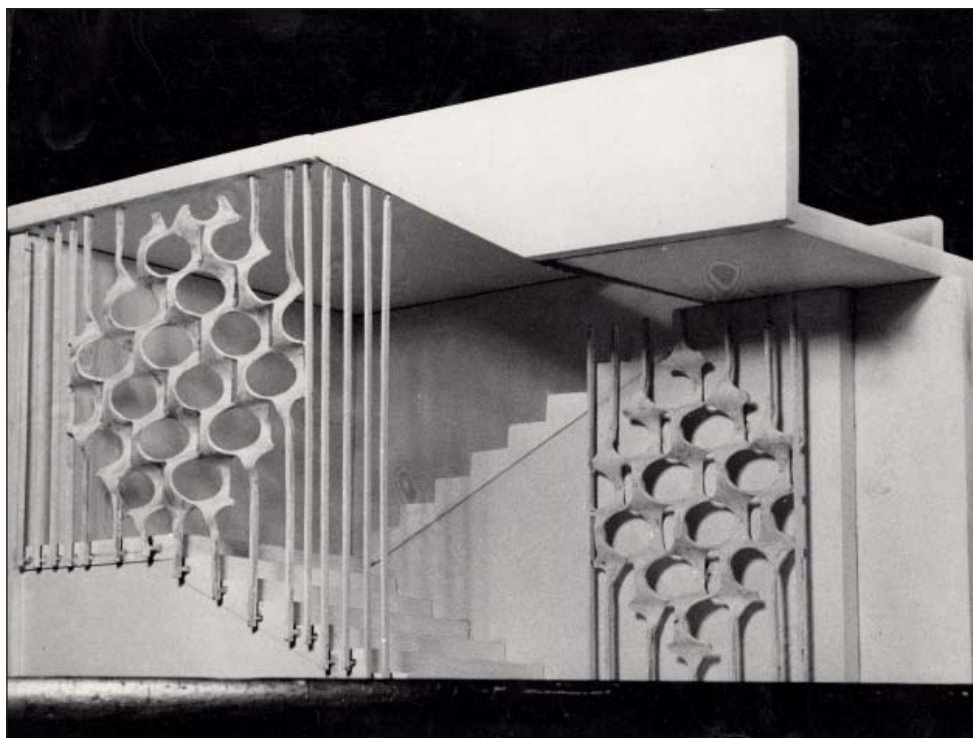
Monumentální tvorba sedmdesátých a osmdesátých let

Ve srovnání s předchozím desetiletím získal Gajdušek po roce 1970 jen minimum zakázek na umělecká díla do veřejných prostor. K roku 1972 je datován návrh strukturální zdi pro JZD Slušovice, který známe z fotografií v pozůstalosti. Zřejmě se nerealizoval, neboť o něm v soupisech hotových zakázek nenacházíme zmínky. Počítal s geometrickou strukturou, která je komponována v jemně vlnivých liniích.

V roce 1974 se objevuje po delší době první zakázka do architektury. Gajdušek se jí vrací na Zlínsko a komponuje dva figurálními reliéfy pro zdravotní středisko ve Fryštáku.⁷²

Obr. 12. Reliéf pro zdravotní středisko, Fryšták 1974. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 13. Návrh na mříž pro nákupní středisko, Mšec 1975. Foto z pozůstalosti autora.

Pro tuto realizaci se zachoval i snímek schváleného modelu s razítkem umělecké komise Českého fondu výtvarných umělců (ČFVU). Nízké, až malířské reliéfy se sedícími postavami parafrázuji starověké vzory a v přísně komponovaných postavách čerpají ze sochařské tvorby starého Egypta. Obě díla jsou seskládaná ze světlých kamenných desek (v části pouze obkladových) a dosud se zachovala v původním umístění (obr. 12). Jejich zakomponování do zastíněné části schodiškové haly s tmavým obkladem sousední stěny a rozptýleným bočním osvětlením je v prostoru činí jen špatně čitelné. V patře, v sousedství oddělení ženského lékařství, je motivem díla tříčlenná rodina s matkou, která drží na klíně dítě, a otcem, jenž k nim vztahuje ruce. Dílo v přízemí značí snad komunikaci mladého páru, kdy mužská figura gestikuluje směrem k ženě držící květinu.

Obdobnou mělkou figurální kompozici autor využil i o dva roky později na keramickém reliéfu zdobícím fasádu nákupního střediska v Kněževsi na Rakovnicku.⁷³ Sedící ženskou postavu zde doprovází šlahouny s vinnými listy a hrozny a celá kompozice je seskládána z drobnějších ležatě obdélných ploch velikosti tradičního keramického obkladu a světle okrové barevnosti.

Investorem kněževské zakázky bylo Lidové spotřební družstvo Jednota v Rakovníku. To už mělo s Gajduškem zkušenosti – v roce 1975 pro ně dokončil i další nákupní středisko na návsi ve Mšeci,⁷⁴ kde je uměleckým akcentem mříž schodiště ve vstupním prostoru. Výtvarně zajímavé řešení čerpá z Gajduškovy geometrizované tvorby a v podstatě odkazuje k organickým tendencím v umění šedesátých let. Vertikální pruty mříže jsou doplněny velkými nepravidelnými kovanými oky. Dnes je mříž poněkud pozměněna vložení horizontálních tyčí, na které jsou navlečena ozubená kolečka, původní řešení ale známe ze snímku modelu díla (obr. 13), který je na zadní straně doplněn také detaily technického řešení ukotvení kovových prvků mříže do stupňů schodiště.⁷⁵

V roce 1981 pracoval na keramickém reliéfu pro administrativní budovu Zemědělského nákupního a zásobovacího podniku v Sedlčanech.⁷⁶ V tomtéž roce Gajdušek vytvořil i jednoduchý žulový památník obětem koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích.⁷⁷ Ve spolupráci s Antonínem Sládkem zde vznikl jen málo opracovaný žulový blok doplněný jednoduchým tesaným nápisem. Objednavatelem díla byl Okresní národní výbor Benešov, který zřejmě stál i za (jinak než snímek nezdokumentovanou) zakázkou na betonové poutače vjezdu do města. Gajdušek je navrhl v jednoduché podobě plochých desek, z nichž plasticky vystupuje osmicípá hvězda znaku města a pod ní nápis Benešov.

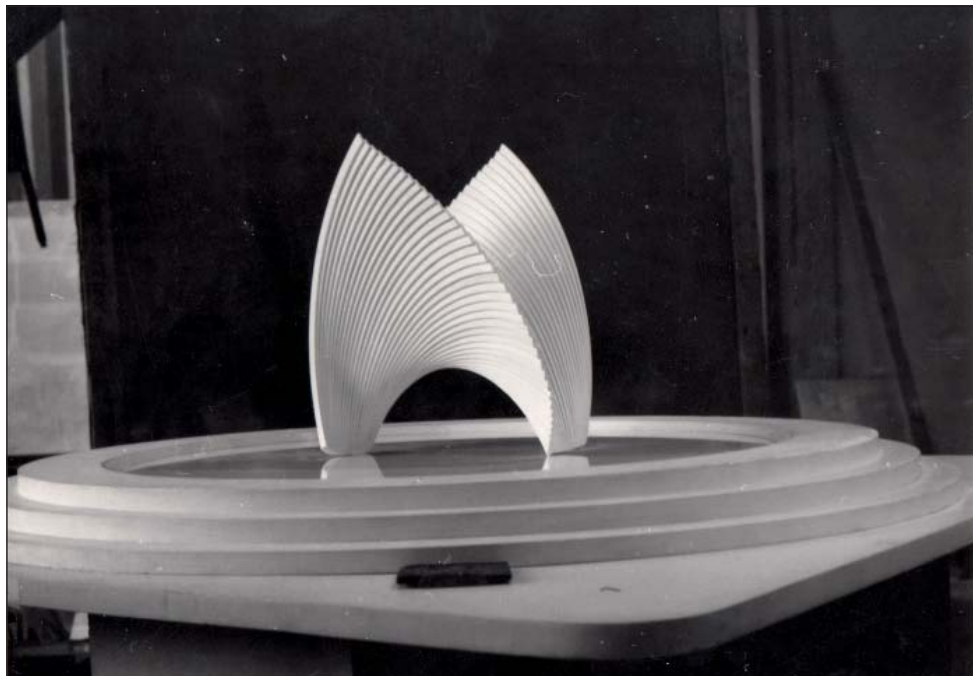
K neokonstruktivistickým sochařským tendencím se autorovi podařilo vrátit až ve druhé polovině osmdesátých let, kdy vznikala umělecká výzdoba administrativní budovy n. p. Let Kunovice. Souboru různých výtvarných děl (art protis, olejomalby, panneau) celé řady regionálních tvůr-

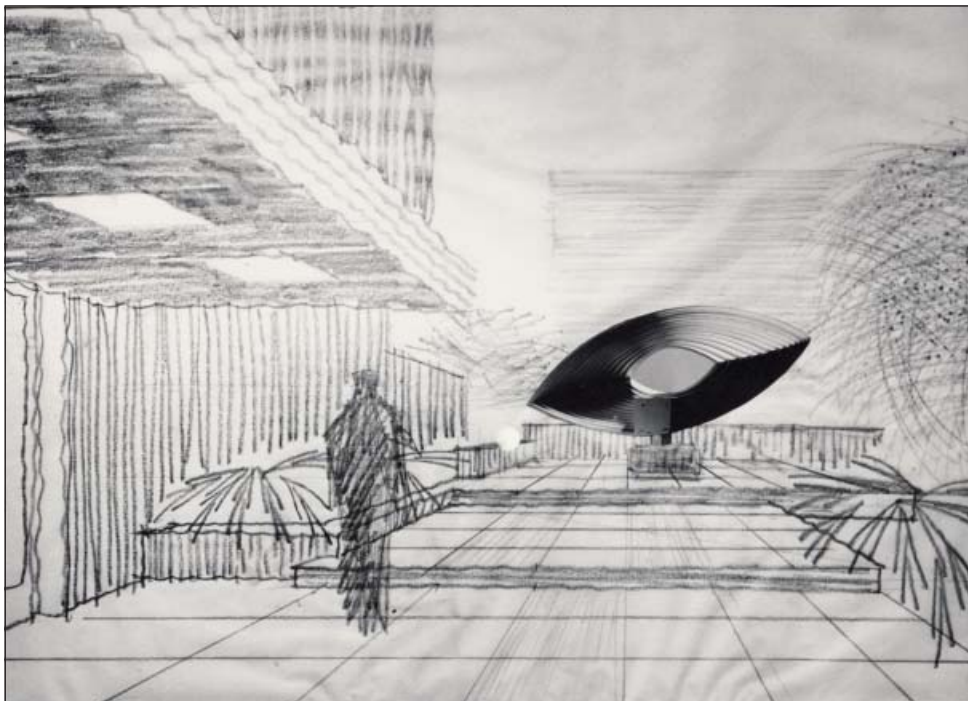
Obr. 14. *Křídla* – reliéf pro podnik Let, Kunovice 1984. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 15. *Figura a kůň* – skica k návrhu gobelínu pro JZD Podhájí, Lutonina 1989. Pozůstalost autora, foto V. Říhová.

Obr. 16. *Fénix* – soutěžní návrh plastiky pro kašnu před Národní divadlo, Bratislava 1987. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 17. *Magické oko* – nerealizovaný návrh na začlenění plastiky do architektury, Zlín, nedatováno. Foto z pozůstalosti autora.

ců⁷⁸ kralovala téměř tři metry vysoká realizace umístěná ve vstupní hale. Označení vysokého hliníkového reliéfu *Křídla* tematicky navazovalo na předmět podnikání závodu – výrobu letadel (obr. 14). Dílo vzniklo nejspíše v roce 1984 a bylo i publikováno v odborném tisku.⁷⁹ Představuje dva stylizované ptáky tvořící soustavu na sebe navazujících ploch z vějířovitě rozprostřených linií.

Z výtvarného pohledu mnohem jednodušeji vynívá nerezový reliéf (360×250 cm), který v roce 1986 ozdobil fasádu podnikové ubytovny firmy Optimit v Odrách.⁸⁰ Hotová realizace byla v umělecké komisi schválena až na začátku dalšího roku,⁸¹ takže se setkáváme i s datací do roku 1987. Nízký reliéf umístěný na nepravidelném poli má jako hlavní motiv ustupující soustředné kruhy v horní části a ve spodní části nejspíše variuje znak podniku.

Na konci osmdesátých let přišel Antonín Gajdušek ve spolupráci s grafikem Ladislavem Včelařem ke dvěma zakázkám návrhů informačních systémů pro administrativní budovy JZD. V roce 1988 byly realizovány soubory plastových informačních tabulí v budově JZD Podhájí v Lutonině u Vizovic a v tomtéž roce vznikl i hliníkový informační systém pro JZD Olšava v Sehradcích. Pro družstevníky z Lutoniny nakonec v roce 1989 Gajdušek dodal i svou poslední zakázku do veřejného prostoru. Rozměrný gobelín s názvem *Figura a kůň* byl určen pro síň tradic.⁸² Karton díla dlouho visel v autorově ateliéru,⁸³ dnes se jej však nepodařilo dohledat stejně, jako už na svém místě neexistuje samotný gobelín. Představu o kompozici si tak nakonec můžeme udělat jen z drobné skici uložené v umělcově pozůstalosti (obr. 15).

Většina Gajduškových realizací osmdesátých let jednoduchostí provedení ostře kontrastuje s jeho soutěžními návrhy začleňujícími do veřejného prostoru konstruktivní díla. Ty se bohužel neumístily na prvních příčkách, takže nebyly realizovány. Nejmonumentálněji působí

konstruktivní plastika *Fénix*, která byla určena pro bazén před Slovenské národní divadlo v Bratislavě. V anonymní soutěži na výzdobu předprostoru novostavby divadla v roce 1987 získala 2. cenu (obr. 16), přičemž 1. cena údajně nebyla udělena. Další kolo soutěže se však už neuskutečnilo a návrh se dvěma abstrahovanými esovitě prohnutými křídly zůstal nerealizovaný. Podobně se ve veřejném prostoru neuplatila ani plastika *Magické oko*, která měla být začleněna do prostoru náměstí v centrální části nové výstavby v Gottwaldově⁸⁴ (obr. 17). Mezi nerealizované (a také nedatované) návrhy patří též model kašny pro tržiště v Gottwaldově⁸⁵ (obr. 18). Do nízkého hranatého bazénku jsou zasazeny čtyři směrem nahoru pyramidálně se zmenšující „bochníky“ s precizně řezanými profily boků. Druhý variantní model fontány nazvaný *Květ* počítá s podobným centrálním motivem (ale jen s jedním prvkem) a začleňuje jej do organicky tvarovaného bazénku.⁸⁶

Obr. 18. Nerealizovaný návrh na kašnu pro tržiště Pod Kaštany, Zlín, nedatováno. Foto z pozůstatosti autora.

Výtvarný život talentovaného malíře a sochaře Antonína Gajduška byl přerván normalizací. Snad proto nejsou jeho díla více známá, ačkoliv z autorova ateliéru vyšla řada pozoruhodných realizací. Nejvýraznější součástí jeho uměleckého odkazu je skupina neokonstruktivistických sochařských objektů, jejichž modelováním se intenzivně zabýval od druhé poloviny šedesátých let a na konci osmdesátých let 20. století je také dvakrát vystavoval.⁸⁷ Tvorba Antonína Gajduška si ale zaslouží zhodnocení jako celek. Je atraktivní i pro výstavní účely, protože kombinuje drobnější neokonstruktivistické plastiky provedené v kovu s jejich většími barevnými variantami v plastových materiálech a sochařskou část pozůstatosti navíc provází množství obrazů, ve kterých figurální témata a z viditelné reality odečtené kompozice konce padesátých a počátku šedesátých let postupně vystřídaly organické kompozice surreálních postav, které malíře nakonec dovedly k nezobrazovacím tendencím a konkrétním až konstruktivistickým motivům obrazů sedmdesátých a osmdesátých let.

Abstrahování skutečnosti mělo vliv i na Gajduškovy monumentální realizace. Ne všechny se podařilo zdokumentovat. Řada jich už zanikla, jiné dosud existují, ale jsou deponovány ve skladištích. O kvalitách umělce výtvarného odkazu svědčí i to, že se v současnosti uvažuje o návratu některých odstraněných děl zpět do veřejného prostoru. Takový postup byl zaznamenán v případě plastiky *Kružnice přecházející ve vlnovku* v prostorách karvinské knihovny. Dílo sice již po rekonstrukci budovy není možné osadit na původní místo na horní podestě schodiště, ale může zaujmout vstupujícího přímo v přízemí za hlavním vchodem do budovy při nástupu do schodišťového prostoru. Doufejme, že se záměr nového osazení konstruktivistické realizace z roku 1968 co nejdříve podaří a dílo Antonína Gajduška zase po letech získá důstojné místo. Pokud by se tak stalo už v roce 2018, byl by to hezký „restart“ k padesátým narozeninám této sochy.

Studie je výsledkem projektu NAKI České umění 50. – 80. let ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy, restaurování.

Poznámky:

- 1 Sochy a města [online] [cit. 1. 10. 2017] Dostupné z: <https://sochyamesta.upce.cz/>
- 2 Ř í h o v á, Vladislava a K ř e n k o v á, Zuzana. Písemné prameny pro výzkum umění ve veřejném prostoru socialistického Československa. *Opuscula Historiae Artium* 65, 2016, č. 2, s. 104–119.
- 3 F r o l c o v á, Milada. *Slovník žáků a absolventů Zlínské školy umění a Střední uměleckoprůmyslové školy ve Zlíně a v Uherském Hradišti (1939–2003)*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2003, s. 70–71. M a l ý, Zbyšek. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1998, II., D – G*, Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1998, s. 325–326. D o s k o č i l, Zdeněk, ed. et al. *Biografický slovník českých zemí. Fu–Gn*. Praha: Academia: Historický ústav AV ČR, 2016. 200 s.
- 4 *Antonín Gajdušek, plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 5 D r á b k o v á, Veronika. *Skupina 5 + 2*. Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2014, s. 34–37.
- 6 J a k u b í č e k, Vít a M í l e k, Václav, eds. *Ostrov umění v moři průmyslu: Zlínská škola umění (1939–1949)*. Ve Zlíně: Krajská galerie výtvarného umění ve spolupráci s Galerii Václava Chada, 2015. 195 s.
- 7 J a k u b í č e k, Vít. *Ostrov umění v moři průmyslu. Zlínská škola umění (1939–1949)*. In: Jakubiček, Vít a Mílek, Václav, eds. c. d., s. 13–49.
- 8 *Antonín Gajdušek: plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 9 J a k u b í č e k, Vít. c. d., s. 45.
- 10 Věra Gajdušková, Praha (*1940).
- 11 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 12 H o l ý, Jiří. *Antonín Gajdušek – Zdeněk Hybler: Dílo Olomouc, 17. 9.–13. 10. 1959*. Olomouc: Dílo, 1959, nestr. (katalog výstavy). Výstava v Gottwaldově proběhla 7. 8. – 6. 9. 1959. D r á b k o v á, Veronika. *Výtvarná scéna ve Zlíně v šedesátých letech*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2017, s. 47.
- 13 Druhá výstava Skupiny G 60, *Naše pravda* 18, 1961, č. 3, s. 2.
- 14 D r á b k o v á, Veronika. 2014. c. d., s. 5.
- 15 G a j d ů š e k, Antonín. Jsou moderní výtvarná díla opravdu nesrozumitelná? *Naše pravda*, 25. 1. 1963, č. 7, s. 3.
- 16 Tamtéž.
- 17 P l á n k a, Michal. *Výstava Pozdrav gottwaldovských výtvarníků k 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce*. V Gottwaldově: Krajská galerie, 1957, nestr. (katalog výstavy).
- 18 D r á b k o v á, Veronika. 2014. c. d., s. 37.
- 19 H o l á, Lucie. Nové sdružení grafiků. *Atelier*, č. 2, 1990, s. 5.
- 20 *Antonín Gajdušek: plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 21 Moravský zemský archiv Brno, fond: Nadace Českého fondu výtvarného umění Dílo – oblastní středisko Brno (dále je MZA, ČFVU Dílo Brno), Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápisy z roku 1968.
- 22 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 23 B i n a r o v á, Alena. *Svaz výtvarných umělců v českých zemích v letech 1956–1972: oficiální výtvarná tvorba v proměnách komunistického režimu*. Disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2016, s. 177.
- 24 Tamtéž, s. 178.
- 25 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 26 *Antonín Gajdušek: plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 27 Z á b r a n s k á, Lubica. *Umění Moravy*. Gottwaldov: Oblastní galerie, 1970, nestr. (katalog výstavy).
- 28 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška.
- 29 P l á n k a, Michal. *Svaz čs. výtvarných umělců a Oblastní galerie Gottwaldov, Členská výstava 1962*. Gottwaldov: Dům umění, 1962. (katalog výstavy); Linkrusta byla nátěrová malířská technika, s barevnou úpravou plastických nátěrů na dřevě nebo na zdivu, provedeno stěrkou nebo stříkáním, měla by být omyvatelná a trvanlivá.

- 30 Moravský zemský archiv, Český fond výtvarných umění (dále jen MZA, ČFVU) Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 7/62, 20. 3. 1962.
- 31 Palacký, Jan. Zemědělsko-technická škola ve Starém Městě. *Architektura ČSSR* 23, 1964, č. 7, s. 484–488.
- 32 Plánka, Michal. *Svaz čs. výtvarných umělců a Oblastní galerie Gottwaldov, Členská výstava 1962*. Gottwaldov: Dům umění, 1962. (katalog výstavy), nestr.
- 33 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, Zápis 8/62, 10. 4. 1962.
- 34 Tamtéž, zápis 12/62, 21. 5. 1962 a zápis 16/62, 2. 7. 1962.
- 35 Tamtéž, zápis 22/62, 19. 11. 1962. Malenovice byly od roku 1949 městskou částí Gottwaldova.
- 36 Kaldic, Jaroslav. Taneční kavárna hotelu Moskva v Gottwaldově. *Architektura ČSR* 20, 1961, s. 375–376.
- 37 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8/65, 5. 4. 1965; zápis 14/65 (dodatek), 8. 6. 1965.
- 38 Na snímku v pozůstalosti je realizace datovaná rokem 1965, je zde určen materiál – glazovaná hlína, rozměry díla 220×220 cm a architekt prodejny (Jan) Palacký. Více o rekonstrukci prostor: hb. V Gottwaldově nová výstavní síň. *Naše pravda* 21, 1965, č. 8, 26. 1., s. 1.
- 39 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8/65, 5. 4. 1965. K Jaroslavu Hurtovi: *Frolcová, Milada*. c. d., s. 103.
- 40 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 29/65, 15. 11. 1965; zápis 31/65, 6. 12. 1965; zápis 32/65, 13. 12. 1965.
- 41 Ve strojopisu uveden jako „St. Úředníček“, ale zřejmě se jedná o keramika Svatopluka Úředníčka (1908–1981) z Tupes, který působil na Střední uměleckoprůmyslové škole Uherské Hradiště.
- 42 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 7. 3. 1966.
- 43 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, 4. 4. 1966.
- 44 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápisy 5. 9. a 29. 9. 1966.
- 45 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8/65. V roce 1967 pracoval Gajdušek na podobné zakázce pro areál internátů a ubytoven Nové huti Klementa Gottwalda v Ostravě, pro něž řešil barevné členění fasád.
- 46 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 27/65, 18. 10. 1965.
- 47 Tamtéž, zápisy 27/65, 18. 10. 1965; 29/65, 15. 11. 1965; 31/65, 6. 12. 1965.
- 48 Malíř a grafik, který s Gajduškem studoval na Střední uměleckoprůmyslové škole ve Zlíně, (1914 – osmdesátá léta 20. století); viz *Frolcová, Milada*. c. d., s. 191.
- 49 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 7. 3. 1966.
- 50 Novák, Pavel. *Zlínská architektura 1950–2000*. Zlín: POZIMOS, 2008. s. 85.
- 51 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 4. 4. 1966.
- 52 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 12. 10. 1966.
- 53 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 1. 8. 1966; MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 17. 12. 1966.
- 54 *Designer (1926–1999)*, *Frolcová, Milada*. c. d., s. 86.
- 55 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 17. 11. 1966.
- 56 *Salón šedesát osm Gottwaldov, výstava členů Svazu československých výtvarných umělců v Gottwaldově*. Gottwaldov, 1968, nestr. (katalog výstavy); Série byla nazvaná Kaleidoskop.
- 57 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška. Foto označeno *Návrh plastiky před Výzkum. Ústav spojů Praha – Smíchov. Celostátní soutěž r. 1967 – 1. cena*. Snímek posloužil také při samotné soutěži – je označen s. *Gajdušek, Gottwaldov I, Revoluční 3691*. Klíva, Miroslav. Prostorová funkce geometrie. *Architektura*, 1990, č. 2, s. 78–79.
- 58 Kusák, Alexej. Salón číslo 2?, *Výtvarná práce* 15, 1967, č. 25, s. 3.
- 59 Totušek, Miloš. Bytová výstavba v malých městech. *Architektura ČSSR* 27, č. 7, s. 411–418.
- 60 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8. 1. 1968.
- 61 Za informace děkuji PhDr. Marku Perůtkovi z Městského úřadu v Prostějově.
- 62 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 6. 3. 1968. Říhová, Vladislava a Křenková, Zuzana. c. d., s. 113–114.

- 63 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 1. 11. 1968.
- 64 Heč, Robert. Je třeba si vychutnávat každého dne i chvíle. *Zlínský deník*, 9. 6. 2008. https://zlin-sky.denik.cz/zpravy_region/je-treba-si-vychutnavat-kazdeho-dne-i-chvile.html
- 65 Za informaci děkuji Jakubu Ivánkovi.
- 66 Z á b r a n s k á, Lubica. 1970. c. d. Jako protipól sochařských děl se v přehlídce objevily i cykly serigrafii *Nefrett I, II* (1970), *Ofélie I, II* (1970) a *Variace* (1970).
- 67 Antonín Gajdušek: *plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 68 Tamtéž.
- 69 Tamtéž.
- 70 Tamtéž.
- 71 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška; informace od Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 72 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1974*. Praha: ČFVU Dílo, 1974, s. 84.
- 73 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1975*. Praha: ČFVU Dílo, 1975, s. 33.
- 74 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1976*. Praha: ČFVU Dílo, 1976, s. 43.
- 75 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška. Snímek je zde špatně označený jako *Polikli-nika v Kostelci u Zlína*.
- 76 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1981*. Praha: ČFVU Dílo, 1981, s. 40. Zde je dílo uvedeno jako výzdoba nákupního střediska, ale i podle informací o investorovi je patrné, že šlo o práci pro jinou budovu, což potvrzují i vzpomínky Věry Gajduškové.
- 77 *Tamtéž*, s. 41.
- 78 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1985*. Praha: ČFVU Dílo, 1985, s. 52.
- 79 Publikováno také: Klív a r, Miroslav. c. d., s. 78–79.
- 80 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1987*. Praha: ČFVU Dílo, 1987, s. 61.
- 81 Muzeum umění Olomouc, fond: Dílo Olomouc, krabice 1 (1987), 28. 1. 1987.
- 82 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1989*. Praha: ČFVU Dílo, 1989, s. 40.
- 83 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 84 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška.
- 85 Tamtéž.
- 86 Tamtéž.
- 87 Výstava se konala v prostorách Divadla pracujících ve Zlíně a ve výstavní síni Atrium na Žižkově v Praze.

Mgr. Vladislava Ř í h o v á, Ph.D. (n. 1978), Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, historička umění. V současnosti se věnuje archivnímu průzkumu pro dějiny architektury a umění a topografii uměleckých děl druhé poloviny 20. století.

Mgr. Zuzana K ř e n k o v á, Ph.D. (n. 1982), Ústav chemické technologie restaurování památek VŠCHT Praha, historička umění. V současnosti se věnuje stavebněhistorickému průzkumu a topografii uměleckých děl druhé poloviny 20. století.

Antonín Gajdušek (1927–2001), an Inventory of Artefacts in Public Space

Abstract

Artist Antonín Gajdušek from Březolupy (1927–2001) created large number of designs for works in public space. Only some existing works could be traced from the remarkable collection. Those which disappeared can be traced back in mainly from the archives of the company called Czech Fine Art Fund – Dílo and from photographs from the artist's heritage which is administrated by his wife Věra. The personality of the artist was dealt within the frame of a project called *Czech Art in Public Space of 50s to 80s of 20th Century; Evidence, Research and Restauration*.

Gajdušek graduated from Zlín School of Arts (1945–1949). In 1958 he became a freelanced artist. He dedicated 60s to the intense creation of monumental pieces of art in public space. The first orders were paintings (1961 mural painting for the exterior of the speedway stadium in Březolupy, lincrusta for the interior of Agricultural School in Staré Město u Uherského Hradiště, 1962 lincrusta for the company Starorežná in Prostějov), further ones were made as ceramic reliefs (1964 relief for daily coffee shop of the hotel Moskva in Zlín, 1965 division wall for exhibition areas of Dílo in Zlín). In the end of 60s he began to work on neo-constructivist sculptures (1964 *The Metamorphosis of a Circle into an Undulating Curve* for the public library in Karviná, constructivist sculpture and wall facing in the lobby of Centroprojekt building in Zlín).

Antonín Gajdušek's monumental work was disrupted by the process of "normalization". In 1970 he moved from Zlín to Prague and was working on studio sculptures, paintings and graphic arts. As far as his architectural designs are concerned, two of his figural reliefs for the health centre in Fryšták can be mentioned, a constructivist sculpture "Wings" for the aircraft company Let Kunovice (1984) or a design of a fountain called "Phoenix" (which was not carried out) which was supposed to be located in front of National Theatre in Bratislava (second place in the competition in 1987).

Antonín Gajdušek (1927–2001), Liste seiner Kunstwerke im öffentlichen Bereich

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Künstler Antonín Gajdušek aus Březolupy (1927–2001) schuf eine Reihe von Entwürfen für Werke im öffentlichen Raum. Aus dem bemerkenswerten Komplex gelang es nur noch einige vorhandene zu finden. Über die verloren gegangenen berichten vor allem Archivunterlagen des Tschechischen Fonds für bildende Kunst Dílo sowie Fotografien aus dem Nachlass des Malers und Bildhauers, der von seiner Witwe Věra verwaltet wird. Die Persönlichkeit des Künstlers verfolgten wir im Rahmen des Projektes *Tschechische Kunst der 50. – 80. Jahre des 20. Jahrhunderts im öffentlichen Bereich: Erfassung, Untersuchungen und Restaurierung*.

Gajdušek absolvierte die Kunstschule in Zlín (1945–1949). Ab 1958 schuf er als Freiberufler. Die ganzen sechziger Jahre widmete er dem intensiven Schaffen monumentaler Werke für den öffentlichen Raum. Die ersten Aufträge waren Gemälde (1961 eine Wandmalerei für die Außenfassade des Speedwaystadions in Březolupy, eine Linkrusta für die Innenräume der Landwirtschaftsschule in Staré Město bei Uherské Hradiště, 1962 eine Linkrusta für die Branntweinbrennerei Starorežná in Prostějov), weitere entstanden als keramische Reliefs (1964 ein Relief für das Tagescafé im Hotel Moskva in Zlín, 1965 eine Trennwand für den Ausstellungssaal im Unternehmen Dílo Zlín). Ende der sechziger Jahre begann er, an neokonstruktivistischen Plastiken zu arbeiten (1968 *Verwandlung des Kreises in eine Wellenlinie* für die Bibliothek in Karviná, eine konstruktive Plastik und eine Wandverkleidung in der Eingangshalle des Centroprojekt-Gebäudes in Zlín).

Die monumentalen Entwürfe von Antonín Gajdušek wurden durch die sog. Normalisierung nach 1968 unterbrochen. Im Jahr 1970 zog er von Zlín nach Prag und arbeitete eher an Atelierskulpturen, Gemälden und Grafiken. Aus den Entwürfen für die Architektur können wir zwei figurale Reliefs für die Poliklinik in Fryšták (1974), die konstruktive Plastik *Flügel* für das Flugzeugwerk Let Kunovice (1984) oder der nicht verwirklichte Entwurf des Brunnens *Phoenix* vor dem Gebäude des Nationaltheaters in Bratislava (2. Platz im Ausschreiben, 1987) erwähnen.